

ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-177-EN-F1-1.Pdf>.

7. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11 / І. В. Яковюк. – Х., 2014. – 474 с.

М. Г. Хаустова¹

ФЕНОМЕН ГЛОБАЛІЗАЦІЇ, РІЗНОАСПЕКТНІСТЬ ВИЗНАЧЕННЯ

Всі процеси, що відбуваються на сучасному етапі розвитку суспільства, несуть на собі відбиток дії глобалізації, яка обумовлює взаємозв'язок і взаємозалежність майже всіх сфер соціального життя шляхом їх універсалізації й стандартизації. Цей процес створює реальні передумови для спільної діяльності людей поза межами національних держав, соціокультурних просторів, релігійних вірувань. У цьому і виявляється сутність глобалізації.

Держава, право і національна правова система в умовах світових глобалізаційних процесів піддаються трансформації, глибина і масштаб якої визначається їх цивілізаційною характеристикою, рівнем та динамікою їхнього розвитку, здатністю і потенціалом до змін. Функціонування національних правових систем в сучасних умовах залежить від значної кількості чинників, які дозволяють їм, не втрачаючи своєї цінності й самотності, залучатися до глобалізаційних процесів.

«Теорія глобалізму, глобалізації, – не без підстав стверджується вітчизняними вченими, – зайняла суттєве місце у сучасній науці та політиці. Осмислення глобалізації повинно здійснюватися з таким же розумінням його значення для світового розвитку у XXI столітті, як капіталізму для XIX ст., імперіалізму (або індустріального суспільства) для XX ст. » [1, с. 3].

Універсальною тенденцією сучасності є розширення сфери міжнародно-правового регулювання, що відображає посилення інтеграційних процесів та намагання держав залучитися до загальноприйнятих ціннос-

---

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

тей та стандартів, що вироблені людством. Поряд із цим відбуваються і суттєві перетворення у самій правовій матерії, а саме в особливостях публічно-правових та приватно-правових інститутів, у критеріях та підходах, які розмежовують сучасні правові системи, їх групи ті сім'ї. Як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники констатують факти зближення правових систем, які раніше здавалися такими, що не можуть бути поєднаними, як «вода та масло». Між тим, як справедливо зауважує С. С. Алексєєв, «зближення – лише зовнішній прояв більш глибинних процесів, які перетворюють світ права» [2, с. 225].

Отже, на сьогоднішній день аксіоматичним є той факт, що одним із найбільш важливих та визначальних процесів, які відбуваються сьогодні в сучасному суспільстві – є *процес глобалізації* [3, с. 64]. У суспільних науках склалося декілька теорій для пояснення характеру й змісту тих змін, які відбуваються в сучасному суспільстві, його основних сферах і підсистемах – економічній, політичній, правовій, соціальній, культурній під впливом глобалізації: трансформації, модернізації, постмодернізації та ін [4, с. 17].

На правову систему в умовах глобалізації покладаються найважливіші завдання: по-перше, легально-формальне закріплення відповідних глобалізаційних тенденцій, забезпечення входження держави у світове співтовариство; по-друге, завдання з керування глобалізаційними процесами стосовно конкретної держави, їх обмеження, спрямування в певне русло задля убезпечення від негативних наслідків, пов'язаних з неузгодженістю національної правової системи, її можливостей, зі світовими тенденціями, а також з небезпекою потрапити в руйнівну залежність від найбільш розвинених країн, зайнявши місце своєрідного додатка у світовому співтоваристві.

Складність феномену глобалізації та масштабів її прояву обумовлюють суперечки з приводу її генезису. У науковій літературі існують різні точки зору на те, звідки бере початок глобалізація: це явище сучасне чи його витоки сягають у глибину століть. Можливо виокремити дві фази розвитку глобалізації. На першій – це кінець XIX і початок XX ст. – світ вступив у фазу активного взаємонаближення на підставі розповсюдження торгівлі та інвестицій в глобальному масштабі завдяки пароплаву, телефону, конвеєру та залізницям. Друга фаза відродження глобалізації почалася в кінці 1970 р. і пов'язана з революційними змінами в інформатиці, телекомунікаціях та цифрових технологіях. Саме в цей

час глобалізаційний процес охопив майже всі сфери суспільного життя. Проте це не виключає і не суперечить твердженню, що глобалістські ідеї, концепції та рухи не є суто сучасним явищем. Як показує історія розвитку та еволюції суспільства, прагнення до універсалізації (що складає зміст глобалізації) має давню історію і на його різних етапах мало різний ступінь прояву. Це явище мало постійний пріоритет у дослідженнях різних мислителів, які вивчали різноманітні сфери соціального життя, що відображають тенденції розвитку суспільства.

У той же час сформоване, здавалось би, сьогодні ставлення до глобалізації, її причин та наслідків неоднозначне. Відповідно, прибічники глобалізації наділяють дане явище позитивними рисами і навпаки – їх опоненти характеризують глобалізаційні процеси виключно з негативного боку, пов'язуючи з ними всі можливі проблеми сучасності. *В загальному вигляді у ставленні до глобалізації можна умовно виділити п'ять напрямів (підходів):*

1) позитивне ставлення до глобалізації, обґрунтування необхідності формування «світової держави», представників даного напрямку прийнято називати глобалістами [5];

2) антиглобалізм – вкрай негативне ставлення до глобалізаційних процесів та їх наслідків;

3) визнання як позитивних, так і негативних сторін даного процесу (альтерглобалісти);

4) заперечення глобалізації як такої або ж ствердження, що на сьогодні процеси глобалізації припинились і почались зворотні процеси (скептики). До даного напрямку, зокрема, належать : П. Херт, Дж. Томпсон, С. П. Хантінгтон, В. Рюгрок, С. Краснер та ін.;

5) в умовах глобалізації роль держави знижується. Існування держав не є необхідним навіть для успішного функціонування демократії. Новий світовий порядок, з їх точки зору, повинні забезпечити транснаціональні корпорації, які і витискають зі сцени сучасні держави (гіперглобалісти) [6, с. 133]. До цієї школи можна віднести таких дослідників, як С. Стрейндж, К. Омае, С. Джилл, Р. Кокс, У. Грідер, М. Олброу та ін. Найбільш радикальною серед західних аналітиків є позиція Зб. Бжезинського, чие геополітичне кредо полягає в необхідності продовження стратегії американського експансіонізму з метою забезпечення якщо не «глобальної гегемонії», то «глобального лідерства» [7, с. 11].

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених питанням, пов'язаним із глобалізацією, даний термін не знайшов однозначно-

го визначення. Все це говорить про актуальність дослідження такого явища, з яким незмінно пов'язують майже усі події, що відбуваються в світі.

Прийнято вважати, що термін «глобалізація» вперше був сформульований в 1983 р. американським дослідником Т. Левіттом в статті «Harvard Business Review», в якій він характеризував за допомогою цього неологізму процес злиття ринків окремих продуктів, які виробляються транснаціональними корпораціями (ТНК) [8, с. 4]. Втім зазначається, що ще в 1920 – х рр. феномен глобалізації був помічений і використовувався у роботах філософського спрямування Поля Валері [9, с. 10].

Відомо, що сам термін «глобалізація» епізодично застосовувався з кінця 1960-х років, уперше був поставлений у центр концептуальних конструкцій у 1981 р. американським соціологом Дж. Макліном, який запропонував «зрозуміти історичний процес посилення глобалізації соціальних відносин і дати йому пояснення» [10, с. 27]. На думку В. Морера, одного з авторів американської «Енциклопедії постмодернізму», цей термін вперше з'явився в 1970-х роках у літературі з менеджменту і бізнесу для позначення нових стратегій світового виробництва та розподілу, у суспільні науки він увійшов через географію і соціологію, а в гуманітарні – через антропологію та культурні дослідження [11, с. 7].

Процеси глобалізації досліджують фахівці різних галузей знань, відповідно, досліджують різноманітні аспекти даних процесів. Тому можна зустріти визначення поняття глобалізації *у широкому та вузькому значеннях*.

Протягом тривалого часу в науковій літературі (філософській, соціологічній, політологічній) глобалізацію тлумачили як суто економічне явище, що насамперед поширюється на фінансово-економічну сферу суспільного життя. Так, Дж. Сорос ототожнює глобалізацію з вільним рухом капіталу й подальшим зростаючим домінуванням глобальних фінансових ринків і багатонаціональних корпорацій над національними економіками [11, с. 7], а за визначенням Міжнародного валютного фонду глобалізація – це «зі зростаючим ступенем інтенсивна інтеграція як ринків товарів і послуг, так і капіталів» [12, с. 12, 14]. М. Делягін глобалізацію тлумачить як вищу стадію інтеграції, і характеризує її як процес потужного й стрімкого формування єдиного загальносвітового фінансово-економічного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій. Стверджується, що суть глобалізації розкриває, насамперед, економічний

фактор, чи такий стан світової економіки, коли господарський розвиток більшості країн і регіонів планети тісно пов'язаний між собою, виробнича кооперація й спеціалізація досягають всесвітніх масштабів, транснаціональні корпорації стають переважною формою власності у світі, міжнародний трансфер капіталу перевершує за обсягом світовий товарообмін.

Загалом, прибічники такого підходу розглядають глобалізацію виключно як економічне явище та досліджують її прояви в сфері економіки й технологій, які призводять до перетворення земної кулі в «велике село» [13, р. 112].

Наведені визначення глобалізації демонструють *звужений підхід*, який зосереджує увагу на *суто економічному аспекті та є обмеженим*. Водночас він фактично є опорним, базовим, що розкриває джерело впливу глобалізаційних процесів на всі сторони життя світового соціуму.

Отже, характерними рисами визначення глобалізації у вузькому значенні є наступні:

- у такому визначенні розкривається одна або декілька ознак цього явища;

- це свідомо політика, яка переслідує розповсюдження культурного та соціально-економічного впливу однієї країни або декількох країн на увесь світ, що спирається на ідеологію глобалізму;

- процеси глобалізації мають певні межі;

- глобалізація тісно пов'язана з якимось явищем (економікою, інтернаціоналізацією, певною сферою суспільного життя тощо).

Перевагами такого підходу є:

- можливість більш глибокого дослідження окремих проблем, пов'язаних із глобалізацією;

- чіткі межі поняття – відповідно і чіткі межі дослідження.

Проте розуміння глобалізації у вузькому значення має певні недоліки:

- такий підхід є дещо «однобоким» і не розкриває усієї суті явища;

- поняття глобалізації ототожнюється з іншим поняттям (наприклад, інтернаціоналізацією, правовою інтеграцією тощо).

Прихильники *широкого підходу* розглядають глобалізацію як явище цивілізації, що охоплює також політико – правову й соціально-культурну сфери суспільства [14, с. 43–44]. Отже, у широкому значенні глобалізацією називають загальносвітовий процес зближення, інтернаціоналізації, уніфікації, взаємозалежності у всіх сферах життя держав, державних

утворень, народів всього світу. Як підкреслює І. Лукашук, глобалізація – це не односторонній, а двохсторонній процес. «Вона здатна надавати багатство, підвищувати продуктивність, ефективність виробництва». Це – з одного боку. А з іншого – вона «поглиблює нерівність, утрудняє пристосованість до нових умов, зменшує різноманітність, підриває громадянське суспільство [15, с. 45].

Глобалізація – це всесвітній процес, який охоплює усі сторони життя суспільства та зв’язує національні держави в єдину суспільну систему. Як підкреслює Т. Кашаніна, традиційним вважається, що основна роль у розвитку глобалізації належить соціально-економічним процесам. Однак із розвитком людства накопичується інтелектуальний потенціал, та духовні фактори, зокрема право набуває не менше значення. Але для того, щоб активно впливати на суспільні процеси, право повинно само перетворюватися таким чином, щоб відповідати існуючим реаліям, отже, мова йде про модернізацію правових систем задля того, щоб вони відповідали сучасним викликам [16, с. 17].

Глобалізація – це домінуюча після закінчення «холодної війни» єдина загальносвітова система, яка виникла внаслідок розвитку національних економік та заснована на безперешкодному переміщенні капіталу, інформаційної відкритості світу, швидкому технологічному оновленні, зниженні тарифних бар’єрів та лібералізації руху товарів та капіталу, на комунікаційному зближенні, планетарній науковій революції, міжнародних соціальних рухах, нових видах транспорту, реалізації телекомунікаційних технологій, інтернаціоналізації освіти.

Отже, слід зазначити, що вчені здебільшого надають перевагу широким визначенням глобалізації з метою кращого розуміння даного явища, досліджуючи при цьому певні його аспекти. Та незважаючи на чисельність визначень глобалізації, жодне з них не можна вважати вичерпним і єдино прийнятним. Саме тому глобалізацію слід розглядати і в контексті історичного процесу, у контексті цивілізації. На думку ж Е. Азроянца, глобалізація є цільовою функцією історичного процесу, що розглядається як розвиток соціальної системи, спрямований на досягнення її максимальної цілісності, глобалізація – мета історичного процесу; інтеграція і дезінтеграція – тенденції, які визначають її динаміку; інтернаціоналізація – сучасний етап глобалізації [17, с. 132–134].

Об’єктивна сторона глобалізації викликана економічними, культурними й іншими причинами і відображає відповідні процеси довгостро-

кового характеру, які в підсумку ведуть до становлення глобальної системи людського суспільства й розвитку різноманітних підсистем, що забезпечують його життєдіяльність і розвиток (наука, освіта, політика тощо). Глобалізація, як об'єктивний процес, як потреба людського співтовариства в єднанні, як певна тенденція всесвітньо-історичного розвитку, продукт глобальної інформатизації і зміни ролі фінансів визначається не лише позитивними здобутками, а й процесами, які мають негативні наслідки: екологічними проблемами, стійким зростанням планети, нерівномірним розподілом ресурсів та ін.

Суб'єктивний аспект глобалізації полягає в прагненні окремих учасників світової економіки, і політики використати об'єктивні глобалізаційні процеси та їх наслідки у власних інтересах, спрямувати їх у бажаному напрямку. Суб'єктивна глобалізація відображає ідеологію ринку [18, с. 122]. Зміст і правила якої нав'язують МВФ, МБ, індустріально розвинені держави, олігархічні клани. Об'єктивні та суб'єктивні процеси глобалізації не ізольовані один від одного, вони перебувають у тісному взаємозв'язку. Саме тому сучасні науковці висловлюють стурбованість з приводу того, що суперечливе поєднання об'єктивних та суб'єктивних складових глобалізації призводить до посилення ризиків, антропологічних катастроф, різноманітних форм дестабілізації та руйнації соціуму у всіх сферах суспільного життя. Ризик стає постійним явищем у сучасному глобальному суспільстві, опосередкованим діяльністю людини.

Отже, ми з'ясували, що існує велика кількість підходів до розуміння поняття «глобалізація». Спробуємо дати йому визначення шляхом окреслення основних ознак, притаманних даному явищу. Ознаки глобалізації – це незаперечні, найбільш характерні риси, притаманні даному явищу. *Перш за все* слід зауважити, що, не зважаючи на величезну кількість підходів до визначення поняття «глобалізація», майже у всіх зазначено, що вона *являє собою процес*; *По-друге*, глобалізація має *об'єктивний характер*, адже відбувається незалежно від волі суб'єктів глобалізації; *По-третє*, глобалізація (від лат. Globus – куля; фр. Global – всезагальний) має два значення: 1) охоплює всю земну кулю; всесвітній; 2) всебічний, взятий в цілому; загальний, масштабний, повний, універсальний безумовно є *загальносвітовим процесом*, який охоплює усі без винятку сфери суспільного життя, всі процеси та явища, що відбуваються у світі; *Четверта ознака* витікає з попередньої – оскільки глобалізація справляє вплив на усі сфери життя, вона *сприяє утворенню взаємозв'язків та*

взаємозалежності між суб'єктами цих процесів, сприяє загальносвітовій єдності, утвердженню певних стандартів, уніфікації норм, за допомогою яких врегульовуються такі взаємовідносини; П'ятою ознакою глобалізації є те, про що вже згадувалося раніше – вона є неоднозначним явищем, являє собою двосторонній процес, наслідками якого є як позитивні, так і негативні явища; Остання ознака глобалізації є безперервність, адже навіть у випадку, коли держава буде ізольована від світу, процеси глобалізації обов'язково вплинуть і на неї. Наприклад, хоча б таким чином: у разі природних катаклізмів, що виникають внаслідок діяльності людини (тобто більш розвинутих науково-технічно «глобалізованих» держав), певні зміни (кліматичні, наприклад) відчують на собі й ізольовані країни. Тому процеси глобалізації неможливо перервати шляхом відігрівання менш значної ролі в даних процесах або навіть повної ізоляції. Припинення глобалізації можливе тільки у разі створення єдиної світової держави або шляхом знищення усіх можливих зв'язків між державами, що на сьогодні є, в принципі, неможливим.

Перевагами широкого підходу, є наступні:

- розглядаються усі аспекти впливу глобалізації на людство;
- глобалізація уявляється як комплексне явище;
- звертається увага на взаємодію та взаємозалежність політичної, економічної, правової, культурної та інших сфер суспільного життя.

Водночас тлумачення глобалізації у широкому значенні містить і певні недоліки:

- коло питань, пов'язаних із глобалізацією у такому значенні, надто широке;
- увага приділяється тільки наймасштабнішим питанням, проблеми регіонального рівня не розглядаються.

Виходячи із методологічно значущих положень, глобалізацію можливо визначити: (1) з точки зору системного підходу як системну, багатоглибину та різномірну інтеграцію різних існуючих у світі державно-правових, економіко-фінансових та суспільно-політичних інститутів, ідей, принципів, зв'язків, морально-політичних, матеріальних та інших цінностей, різноманітних відносин;

(2) як безперервний, об'єктивно існуючий, загальносвітовий процес, який охоплює усі без винятку сфери суспільного життя, всі процеси та явища, що відбуваються у світі, обумовлює виникнення взаємозв'язків та взаємозалежності між суб'єктами глобалізації, сприяє уніфікації ре-

гулювання таких взаємовідносин та може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Україна відчула вплив глобалізації з перших років незалежності, коли її економіка, валютно-фінансова система та соціальна сфера стали відкритими для усього світу і, насамперед, для країн, що виступають у ролі авангарду глобалізації. Втягуючись у процес глобалізації, Україна, з одного боку, має всі шанси скористатися її перевагами. З іншого, вона стає більш відкритою для нових викликів і загроз, на які треба швидко реагувати й від яких треба захищатися. У цьому сенсі основоположним є не лише удосконалення норм і принципів національного законодавства, а оптимізація всієї правової системи в суперечливих умовах глобалізації.

Література:

1. Макуев Р. Х. Современная глобализация: вызовы и трансформации. – Орел. – Изд-во Орелского ун-та, 2006. – 238 с.

2. Алексеев С. С. Право на пороге нового тысячелетия: Некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи. – М.: Проспект, 2000. – 256 с.

3. Щетинин С. А. Правовая глобализация: понятие и основные формы (теоретико-методологические аспекты). – Дис... кандид. юрид. наук. – Ростов – на –Дону. – 2009. – 146 с.

4. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації : антропологічний вимір. –Х.: Право, 2011. – 552 с.

5. Истерли У. Новый коллективизм. В основе международной борьбы с бедностью лежит идеология «нового коллективизма» [Электронный ресурс] / Уильям Истерли // Режим доступа: <http://www.cato.ru/>; Истерли У. Почему предоставление международной финансовой помощи не приносит результатов? [Электронный ресурс] / Уильям Истерли // Режим доступа: <http://www.cato.ru/>;

6. Ноженко М. Национальные государства в Европе. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2007. –С.133.

7. Бжезінський Зб. Вимір. Світове панування чи світове лідерство/ Зб. Бжезінський; пер. з англ. А. Іщенка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С.11.

8. Максименко В. Глобализация: риторика, идеология, реальность / В..Максименко // Православие. – 2002. – 17 окт. – С.3–5.

9. Ткачук Ю. В. Глобализация в сфере политики: институты и механизмы сверх государственного влияния: дисс.... на соискание ученой степени канд. полит. наук: спец. 23.00.02/ Ю. В. Ткачук. – Одесса, 2004. – 24с.

10. Иноземцев В. Глобализация: иллюзии и реальность/ В. Иноземцев// Свободная мысль. – 2000. – № 1. – с.26–36.
11. Сорос Дж. Про глобалізацію / Дж. Сорос. –К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С.7.
12. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление / А. И. Уткин. – М. : Логос, 2001. – 254 с.
13. Robertson R.. Globalization: Social theory and global culture/ R. Robertson. – L, Sage, 1992. –240 p.
14. Толстоухов А. В. Глобалізація. Влада. Еко-майбутнє /А. Толстоухов. – К.: Вид-во ПАРАПАН, 2003. – 308 с.;
15. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век. – М.: Проспект, 2000. – С. XII.
16. Кашанина Т. В. Структура права. – М.: Проспект, 2013. – 584 с.
17. Азроянц З. Глобализация: катастрофа или путь к развитию. Современные тенденции мирового развития и политические амбиции. – М.: Издательский дом «Новый век», 2002. – С.132–134.
18. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС : загальнонотеретичний аналіз / І. В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. – 760 с.

І. Б. Кудас¹

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА РОЗВИТКУ (ОЕСР): МІСЦЕ ТА РОЛЬ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ

Для сучасної міжнародної системи, останнім часом, стали характерними інтеграційні процеси, які приводять до створення різноманітних інтеграційних структур. Такі структури сьогодні класифікуються дослідниками за різними ознаками [1]. Інтеграція, яка в перекладі з латинської означає взаємопереплетіння, об'єднання окремих частин в єдине ціле, сьогодні є явищем багатоглядним та стосується всіх сфер міжнародних відносин, включаючи міжнародну економічну систему. Економічна інтеграція, як частина універсальної світової інтеграції, сьогодні активно здійснюється на всіх світових континентах.

---

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.